

PLANTENWERKGROEP

IVN-Oisterwijk --- NMC-Schijndel

Plant van de maand februari 2020

ivn natuur
educatie
Oisterwijk

Wilde Lijsterbes

Algemeen

Wetensch. naam	Sorbus aucuparia L.
Uitspraak	Sórbus aucupária
Familie	Rosaceae/Rozenfamilie
Geslacht	Sorbus/Lijsterbes
Soort	Wilde lijsterbes
Hoogte	1 – 9 m.
Plantvorm	Struik/boom
Plant	Eénhuizig
Wortels	Zinkerwortelstelsel
Stengel	Rechtopgaand
Schors	Glad en grijs met lenticellen
Bladstand	Verspreid
Bladvorm	Oneven geveerd
Bladkleur	Groen
Bladrand	Gezaagd
Bloeiperiode	Mei – juni
Bloeiwijze	Tuil
Bloemvorm	Regelmatig
Bloemkleur	Wit
Bloementype	Tweeslachtig
Kelkbladen	5
Kroonbladen	5
Meeldraden	20 of meer
Stijlen	3/4/5
Vruchtbeginsel	Onderstandig
Vrucht	Pitvrucht
Leefvorm	Overblijvend
Groeiplaats	Struweel/Divers

Inleiding

De winter -nou ja winter- leent zich er bij uitstek voor een boom of struik als plant van de maand te kiezen. Het silhouet is duidelijk en er zijn vaak nog vruchten te vinden. We zullen zien of ons dat bij de Wilde lijsterbes gaat lukken.

Naamgeving

Sorbus. Het Latijnse werkwoord *sorbere* zien wij terug in absorberen. Daarmee zijn we bij de betekenis opslurpen, tot zich nemen.

Aucuparia. Het Latijnse *Aucupium* is vogelvangst in het Nederlands. De Romeinen gebruikten de bessen al om vogels/Lijsters te vangen. Die beestjes werden dan smakelijk door hen opgegeten.

Lijsterbes. De naam spreekt voor zich, de Lijsters/lijstersoorten zijn er dol op.

Wilde. In oudere flora's is er aan Lijsterbes nog geen Wilde toegevoegd. Nu er ook ingevoerde planten wor-

Foto 1. Wilde lijsterbes

Foto 2. Tak

Foto 3. Stam

Foto 4. Blad. Boven-,onderkant*

den aangeplant heet onze Plant van de Maand keurig *Wilde lijsterbes*.

In het Fries, Frans, Duits en Engels noemt men de plant achtereenvolgens: Koetsebeibeam, Sorbier des oiseleurs, Eberesche/Vogelbeere en Rowan.

Er zijn oude namen voor de struik/boom in overvloed.

In alfabetische volgorde:

Fluitjeshout, Kraalboom, Kraalhout, Krallenboom, Kwalsterboom(Lijster=Kwalster), Kwetsenbeienboom, Saphout, Siephout, Sorbenboom, Spreeuwbes en Vogelbessenboom.

Plaatsing

Heukels plaatst de plant in de Rozenfamilie, verder in het geslacht Lijsterbes en de soort Wilde lijsterbes. In het geslacht Lijsterbes worden verder nog drie andere soorten vermeld. Eén ervan, de Zweedse lijsterbes, heeft kennelijk gezorgd voor de voorvoeging Wilde bij onze plant.

Beschrijving

Levensvorm. De Wilde Lijsterbes(foto 1) is een overblijvende plant en valt bij de indeling van Raunkiaer onder de Fanerofyten, dat betekent dat de plant de winterknoppen minstens 50cm boven de grond heeft. Als boom zal de plant uit kunnen groeien tot 9 meter, als struik -in een bosrand bijvoorbeeld- blijft zij duidelijk lager.

Wortels. Bij de beschrijving van het wortelstelsel komen we het begrip *zinkerwortelstelsel* tegen. Hier is sprake van een oppervlakkig horizontale hoofdwortelstructuur waarbij er talloze dunne zijwortels loodrecht naar beneden groeien. Zij zinken a.h.w. de grond in.

Takken. De jonge takken(foto 2) zijn behaard. De stam is glad en grijs, ze vertoont lenticellen(foto 3).

Bladeren. De bladstand is verspreid. Het blad is verdeeld in een oneven aantal deelblaadjes, oneven geveerd genoemd. Het aantal tegenover elkaar staande langwerpige deelblaadjes kan oplopen tot acht paar-tjes(foto4). De bladrand is gezaagd. De twee zijden van het blad zijn duidelijk anders gekleurd. De bovenkant is dofgroen en de onderkant meer grijs dan groen. De grijze aanblik van het blad wordt door een dichte beharing veroorzaakt.

Bloemen. Vooraf zij opgemerkt dat de knoppen goed vorstbestendig zijn(foto 2). De witte bloemen van ongeveer één centimeter zijn in tuilen geplaatst(foto 5). We zien zowel vijf kelkblaadjes(die behaard zijn) alsook vijf kroonblaadjes(foto 6). Er zijn veel meeldraden en één stamper met twee/drie/vier stijlen. De helmknoppen hebben een donkerder kleur.

Vruchten. Bekijken we van de tuilen schijnbessen(foto 7) één bes dan zien we dat het onderstandige vruchtbeginsel uitgegroeid is tot een pitvrucht. Dat is een vrucht waarbij het binnenste deel een klokhuis vormt (foto 8). De doorsnede daarvan meet ongeveer één centimeter. De kleur van de bessen verloopt van oranje tot vuurrood.

Foto 5. Bloeiwijze

Foto 6. Bloem*

Foto 7. Vruchten aan de boom

Foto 8. Doorsnede vruchten*

Foto 9. Struik in zijn omgeving

Verspreiding. Lijsterachtigen eten de bessen waardoor de zaden verspreid worden..

Groeiplaats

Bekijken we de ecologische parameters dan zien we dat:

- .-. De plant gedijt op zonnige en licht beschaduwde plaatsen.
  - .-. Haar nodige voedselrijkdom ligt tussen matig en gemiddeld.
  - .-. Het substraat in zuurgraad varieert van 3 tot 5,5.
  - .-. De vochtigheidsgraad op gemiddeld ligt; niet uitgesproken nat of droog.
- Let in loofbosranden(foto 9), heggen en slootkanten op of je de Wilde lijsterbes tegen komt. De plant vinden we ook aangeplant langs (binnen)wegen. Op uitgesproken klei-grond komt de Plant van de Maand niet voor.

Organismen op de plant

De open bloemen worden door vliegen(aasvliegen) en andere insecten bezocht. Ze worden door de weezoete geur gelokt en ze zorgen intussen voor de bestuiving.

Gebruik – Folklore

In de plantenwereld komen we van tijd tot tijd exemplaren tegen die een hele (cultuur) geschiedenis in zich dragen. De Wilde lijsterbes is hiervan een goed voorbeeld. Uit de veelheid van gebruiken, folklore en volksgeloof hieronder een bescheiden opsomming:

Gebruik. Wilde lijsterbes wordt bij de giftige planten gerekend.

- .-. Wie van de bessen gelei of jam willen maken dient de bessen eerst een halve dag in azijnwater te laten weken. Ook koken breekt de gifstoffen af.
  - .-. Rooster je de lijsterbessen, dan krijg je zelfs een koffiesurrogaat.
  - .-. Uit vroegere tijden werd er drank van de Wilde lijsterbes meegenomen om op zee te gebruiken tegen scheurbuik. De vruchten bevatten vitamine C.
  - .-. Het Lijsterbeshout vindt praktische toepassingen in gereedschapshandgrepen, duim- en karnstokken.
  - .-. Het Lijsterbeshout vindt kunstzinnige toepassingen in houtsnijwerk. De naam *Fluitjes-hout* klinkt zo niet zo vreemd meer.
  - .-. In de volksgeneeskunde heeft de Lijsterbes een prominente plaats als middel tegen b.v. buikloop, bloeduitstortingen, menstruatie, staar en scheurbuik.
- Folklore.** Karakteristiek staat de Lijsterbes voor kracht, voor wijsheid en voor bescherming tegen kwaad en gevaar. Wilde lijsterbes heeft de kracht in zich om heksen en gevaren te verdrijven.
- .-. Zo zien we de plant bij huizen, kerken en begraafplaatsen.
  - .-. Het moet een mooi gezicht zijn geweest toen de boeren hun vee ter bescherming na de winter naar buiten begeleidden door een boog van Lijsterbestakken. Je voelt hieruit hoe belangrijk vee voor hen was.
  - .-. Wichelroedes worden van v-vormig lijsterbeshout gemaakt, druïden gebruiken lijsterbesstokken.

Tot slot

De Wilde lijsterbes was één van de eerste struiken/bomen die zich na de laatste ijstijd vestigde. Zo gezien heeft de Lijsterbes alle volkeren hier voorbij zien komen, ook ons. Wil de strenge winter wegblijven, dan zullen we de takken al snel zien uitbotten. Opletten.

Tekst : Gerard te Dorsthorst

Afb. foto's: GtD(1,2,7,9); Saxifraga(3,5); Flora van Nederland-Wilde planten en hun omgeving online(4,6,8)

1. Wilde lijsterbes	Prekestolen(N)	18 juni 2019
2. Tak	Geelders	26 jan. 2020
3. Stam	Saxifraga - Jan van der Straaten	
4. Blad.Boven-,onderkant*	Flora van Nederland-Wilde planten en hun omgeving on line	

5. Bloeiwijze Saxifraga - Peter Meininger
6. Bloem* Flora van Nederland-Wilde planten en hun omgeving on line
7. Vruchten aan de boom Hoge Venen 11 aug. 2011
8. Doorsnede vruchten* Flora van Nederland-Wilde planten en hun omgeving on line
9. Struik in zijn omgeving Bosrand 25 febr. 2010

---

*https://www.floravannederland.nl/planten/wilde_lijsterbes/